TASVIRIY SAN’AT TA’LIMIDA TARIXIY-MADANIY MEROSNI O‘RGANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Jumaboyev Nabi Pardaboyevich
Guliston davlat pedagogika instituti,
“San’atshunoslik” kafedrasi dotsenti, p.f.f.d. (PhD)
e-mail: nabijumaboyev@gmail.com

Annotatsiya: maqolada tarixiy-madaniy merosni tasviriy san’at ta’limiga integratsiyalashning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tarixiy obidalar va badiiy meros namunalarini o‘rganishda kompozitsion tahlil, muzey pedagogikasi hamda raqamli texnologiyalardan foydalanishning o‘quvchilarda vizual savodxonlik va estetik tafakkurni rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: tarixiy-madaniy meros, tasviriy san’at, innovatsion ta’lim, kompozitsion tahlil, muzey pedagogikasi, vizual savodxonlik, estetik tafakkur, madaniy kompetensiya, raqamli texnologiyalar, badiiy idrok.

O‘zbekistonning tarixiy-madaniy merosi xalqning ko‘p asrlik badiiy tafakkuri, estetik qarashlari va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan muhim madaniy resurs hisoblanadi. Me’moriy yodgorliklar, monumental san’at, miniatyura, xalq amaliy bezak san’ati, rangtasvir va boshqa badiiy meros namunalarini ta’lim jarayonida o‘rganish yosh avlodning tarixiy xotirasi, milliy o‘zlikni anglash tuyg‘usi va estetik dunyoqarashini rivojlantirish imkonini beradi. Shu sababli tarixiy-madaniy merosni tasviriy san’at ta’limining mazmuniga integratsiyalash nafaqat badiiy bilim berish, balki madaniy kompetensiyalarni shakllantirishning ham muhim pedagogik vositasidir.

Zamonaviy tasviriy san’at ta’limida madaniy merosdan foydalanish tayyor tarixiy ma’lumotlarni o‘zlashtirish bilan cheklanmasligi lozim. O‘quvchi tarixiy yoki badiiy obyektni kuzatishi, uning shakliy va obrazli xususiyatlarini tahlil qilishi, badiiy ifoda vositalarini aniqlashi hamda o‘z ijodiy faoliyatida qayta talqin etishi zarur. Bunday yondashuv meros namunasini oddiy ko‘rgazmali vositadan faol bilish va badiiy-tadqiqot manbaiga aylantiradi.

Madaniy meros asosida tashkil etilgan tasviriy san’at mashg‘ulotlarining muhim natijalaridan biri vizual savodxonlikning rivojlanishidir. Rang, shakl, ritm, mutanosiblik, simmetriya, kontrast, faktura va kompozitsion markaz kabi tasviriy tushunchalarni tarixiy san’at namunalari asosida tahlil qilish nazariy bilimni real badiiy obyekt bilan bog‘lash imkonini beradi [Gadoyev I.N.: 329-332]. Madaniy

meros elementlarini tasviriy san’at ta’limiga integratsiyalash o‘quvchilarning vizual tahlil, mustaqil fikrlash va badiiy ifoda kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi ilmiy adabiyotlarda ham qayd etilgan.

Tasviriy san’at orqali ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda san’at asarlarini kuzatish, tahlil qilish va amaliy tasvirlash muhim o‘rin tutadi. O‘quvchi tayyor obrazni takrorlash bilan cheklanmay, uning mazmuni, kompozitsion qurilishi va badiiy yechimini tushunishga intilganda tasviriy faoliyat bilish jarayoniga aylanadi [Yusupova Sh., Jumaboyev N.: 460-464]. Tarixiy-madaniy merosni o‘rganishda kompozitsion tahlil alohida pedagogik ahamiyatga ega. Me’moriy obidalar, miniatyura, xalq amaliy san’ati va monumental tasvirlardagi ritm, muvozanat, rang uyg‘unligi va kompozitsion yaxlitlikni tahlil qilish o‘quvchiga san’atning asosiy qonuniyatlarini tabiiy badiiy muhitda anglash imkonini beradi. Bunday mashg‘ulotlarda tarixiy obyekt nafaqat tasvirlash predmeti, balki kompozitsion tafakkurni rivojlantiruvchi vizual manba sifatida qaraladi. Tarixiy merosga asoslangan amaliy topshiriqlarda o‘quvchilarning kuzatuvchanligi, qiyosiy tahlil qilish qobiliyati va mustaqil estetik xulosa chiqarish ko‘nikmasi rivojlanadi. Masalan, tarixiy me’moriy obidaning rang yechimi, bezak motivlari yoki umumiy badiiy obrazini tahlil qilish asosida eskiz yaratish milliy san’at tajribasini ijodiy anglashga yordam beradi. Bunday jarayonda nusxa ko‘chirish emas, balki tarixiy badiiy tajribani zamonaviy estetik qarashlar asosida qayta talqin qilish ustuvor bo‘lishi kerak.

Xalq amaliy san’ati ham tarixiy-madaniy merosni o‘rganishning muhim pedagogik manbalaridan biridir. Ganchkorlik, yog‘och o‘ymakorligi, kashtachilik, kulolchilik va naqsh san’atida mujassam bo‘lgan shakl, ritm, rang va ramziy ma’no o‘quvchilarning milliy estetik tafakkurini boyitadi. Shu asosda o‘quvchi an’anaviy badiiy shakllarning tarixiy mazmuni bilan bir qatorda, ularning zamonaviy san’atdagi davomiyligini ham anglaydi.

Madaniy merosni tasviriy san’at ta’limiga integratsiyalashda muzey va ko‘rgazma muhitining pedagogik imkoniyatlari ham katta. Muzey eksponatlarini yoki raqamlashtirilgan kolleksiyalarni tahlil qilish o‘quvchining san’at asariga faol munosabatini shakllantiradi. Heritage education yo‘nalishidagi tadqiqotlar badiiy obyekt bilan bevosita ishlash, kuzatish, muhokama qilish va ijodiy talqin etish o‘quvchini ta’lim jarayonining faol subyektiga aylantirishini ko‘rsatadi [Huerta R.: 96-116]. Raqamli texnologiyalar ushbu imkoniyatlarni yanada kengaytirmoqda. Virtual muzeylar, elektron kataloglar, raqamlashtirilgan tasvirlar va multimedia materiallari orqali turli tarixiy davrlar san’atini qiyosiy o‘rganish mumkin. Tasvirni kattalashtirish, detallarga e’tibor qaratish, rang va kompozitsion tuzilishni tahlil qilish

o‘quvchilarning vizual tafakkurini rivojlantiradi. Biroq raqamli vosita o‘z-o‘zicha pedagogik natija bermaydi; uning samaradorligi aniq metodik topshiriq va badiiy tahlil jarayoni bilan bog‘liq.

Shu nuqtai nazardan, tarixiy-madaniy meros asosidagi tasviriy san’at mashg‘ulotlarini “kuzatish – anglash – tahlil qilish – tasvirlash – ijodiy talqin – taqdim etish” ketma-ketligida tashkil etish maqsadga muvofiq. Dastlab o‘quvchi san’at asari yoki meros obyekti bilan tanishadi. Keyin uning tarixiy konteksti, rang yechimi, kompozitsiyasi va badiiy ifoda vositalarini tahlil qiladi. Amaliy faoliyat bosqichida kuzatilgan xususiyatlarni tasviriy topshiriqda qo‘llaydi. Ijodiy talqin bosqichida esa tarixiy motiv shaxsiy badiiy g‘oya bilan uyg‘unlashtiriladi.

Bunday metodik tizimning afzalligi shundaki, o‘quvchi tarixiy meros namunasini passiv qabul qiluvchi emas, balki uning mazmunini anglovchi, baholovchi va qayta talqin qiluvchi ijodiy subyekt sifatida ishtirok etadi. Natijada tasviriy san’at darsi badiiy texnikani egallash bilan bir qatorda, tarixiy xotira va madaniy tafakkurni rivojlantiruvchi ta’limiy muhitga aylanadi.

Tarixiy-madaniy merosni anglash jarayonida qalamtasvir va rangtasvir mashg‘ulotlarining ham alohida o‘rni mavjud. Tarixiy obidalar, milliy liboslar, amaliy san’at buyumlari yoki boshqa madaniy obyektlarni kuzatish va tasvirlash shakl, rang va fazoviy munosabatlarni idrok etish qobiliyatini rivojlantiradi [Khayrov R.: 41-48]. Qalamtasvir va rangtasvir bo‘lajak tasviriy san’at pedagoglarida vizual tafakkur, estetik idrok va mustaqil badiiy tahlil kompetensiyalarini shakllantiruvchi asosiy vositalardan hisoblanadi.

Tasviriy san’at ta’limining ma’naviy-estetik mazmuni tarixiy meros bilan bog‘langanda yanada chuqurlashadi. Milliy va umuminsoniy san’at qadriyatlarini o‘rganish yosh avlodda go‘zallikni anglash, madaniy merosni qadrlash va estetik mezonlar asosida munosabat bildirish qobiliyatini rivojlantiradi. Sharq mutafakkirlarining axloqiy va estetik qarashlarini zamonaviy ta’lim bilan uyg‘unlashtirish ham san’atning shaxs ma’naviy kamolotidagi rolini kengroq talqin etish imkonini beradi [Jumaboyev, 1489-1494]. Shuningdek, tarixiy-madaniy merosga asoslangan tasviriy san’at mashg‘ulotlarida loyiha, vizual tahlil, muammoli topshiriq, guruhiy muhokama va taqdimot metodlarini qo‘llash o‘quvchilarning ijodiy faolligini oshiradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘quvchini tayyor namunani takrorlashdan ko‘ra, mustaqil izlanish va badiiy qaror qabul qilishga yo‘naltirishi bilan ahamiyatlidir [Baxtiyarova F.:97-99]. Tahlil natijasida tarixiy-madaniy merosni tasviriy san’at ta’limiga integratsiyalashning uch asosiy pedagogik samarasi ajratiladi. Birinchidan, o‘quvchilarda milliy san’at va tarixiy merosga nisbatan ongli va

qadriyatli munosabat shakllanadi. Ikkinchidan, vizual idrok, kompozitsion tafakkur, estetik baholash va ijodiy qobiliyat rivojlanadi. Uchinchidan, tarixiy san’at namunalarini zamonaviy badiiy vositalar yordamida mustaqil talqin etish kompetensiyasi takomillashadi.

Tarixiy-madaniy merosni tasviriy san’at ta’limiga integratsiyalash o‘quv jarayonining badiiy, tarbiyaviy va madaniy mazmunini boyitadigan muhim pedagogik yo‘nalishdir. Tarixiy san’at namunalarini kompozitsion va vizual tahlil qilish, muzey va raqamli resurslardan foydalanish, qalamtasvir va rangtasvir mashg‘ulotlarini ijodiy topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning tarixiy xotirasi, vizual tafakkuri, estetik didi va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois madaniy merosni tasviriy san’at fanining qo‘shimcha materiali sifatida emas, balki uning mazmunini shakllantiruvchi muhim pedagogik resurs sifatida qarash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Baxtiyarova F. (2023). MODERN TECHNOLOGIES IN DEVELOPING PROFESSIONAL CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS. *Ilm-Fan Va ta’lim*, *1*(1). извлечено от https://ilmfanvatalim.uz/index.php/ift/article/view/120.
2. Gadoyev I.N. The Importance of Cultural Heritage in Developing Students’ Visual Literacy in Art Lessons // *Science and Culture: Innovations of the 21st Century*. – 2025. – Vol. 1. – №4. – P. 329-332.
3. Huerta R. Pasolini Cemetery. Heritage education and collaborative art for teacher education // *Revista Educação, Artes e Inclusão*. – 2025. – Vol. 20. – №2. – P. 96-116.
4. Jumaboyev N.P. Moral and aesthetic principles of eastern thinkers: application in modern education. International Journal of Artificial Intelligence. – 2025. – № 4. – P. 1489-94.
5. Khayrov, R. Z. U. . (2025). The Role of Drawing and Painting in the Training of Future Teachers of Fine Arts. International Journal of Formal Education, 4(7), 41-48. Retrieved from https://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/5420.
6. Юсупова Ш. А., Жумабоев Н. П. Тасвирий санъат дарслари орқали ўқувчиларни ижодкорликка ўргатиш // Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 460-464.